

EDUCA-messut 25.-26.1.2013
Messukeskus, Helsinki

Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan tietoiskut molempina messupäivinä klo 13.30-13.50
Tietoiskulavalla. Tietoiskujen aiheena on Sukupuolisilmäläsit oppimateriaaleihin,
oppimistuloksiin ja varhaiskasvatuksen käytäntöihin.

Perusopetuksen oppimateriaalit

Professori Liisa Tainio
Opettajankoulutuslaitos
Helsingin yliopisto
liisa.tainio@helsinki.fi

Yksi perusopetuksen tärkeistä tavoitteista on auttaa lapsia ja nuoria kasvamaan tasa-arvoa kunnioittaviksi kansalaisiksi (Suortamo ym. 2010). Perusopetukseen tarkoitetut oppimateriaalit eivät kokonaisuutena tue tätä tavoitetta, sillä ne esittävät sukupuolet osin stereotyyppisesti ja miessukupuoli on enemmän esillä kuin naiset ja tytöt. Näyttää myös siltä, että opettajat eivät ilman ohjausta tule kiinnittäneeksi huomiota oppikirjojen sukupuoli-ideologioihin (Tainio 2012).

Oppimateriaalien sukupuolijäsennyksestä on viime aikoina tehty etenkin määrällistä analyysiä. Esimerkiksi perusopetuksen äidinkielen ja kirjallisuuden, matematiikan ja oppilaanohjauksen oppikirjoja (yht. 52 teosta) on tarkasteltu mm. laskemalla kuvissa ja teksteissä esiintyvien henkilöiden tai hahmojen sukupuolijakaumaa sekä tarkastelemalla sitä, miten sukupuolista oppikirjoissa puhutaan ja millaisina ne esitetään (Tainio & Teräs 2010). Samoin on useissa opinnäytteissä analysoitu mm. elämänskatsomustiedon, terveystiedon, ympäristöopin, uskonnon ja musiikin oppikirjoja. Myös esiopetusmateriaaleja ja lukion äidinkielen ja kirjallisuuden oppikirjoja on tutkittu; yhden opinnäytteen aiheena on alakoululuokan kaikkien oppikirjojen sukupuolen esiintymisen määrällinen tarkastelu.

Tulokset ovat samansuuntaisia: miessukupuoli on enemmän esillä kaikissa tutkituissa materiaaleissa sekä tekstien että kuvitusten osalta. Miehet, pojat ja erilaiset maskuliiniset fantasiahahmot ovat systemaattisesti kaikkien oppiaineiden ja jokaisen luokka-asteen materiaaleissa enemmistönä verrattuna naisiin, tyttöihin ja feminiinisiin fantasiahahmoihin. Esimerkiksi matematiikan oppikirjoissa esiintyy huomattavan vähän aikuisia naisia, joten aikuiset miehet assosioituvat matematiikkaan vahvemmin. Äidinkielen ja kirjallisuuden oppikirjoissa ovat enemmän esillä mies- kuin naiskirjailijat. Perusopetuksen (ev. lut.) uskonnon oppikirjoissa miessukupuoli oli räikeästi enemmän esillä kuin naissukupuoli silloinkin, kun tarkastellaan muita kuin uskontoon liittyviä hahmoja. Vaikka tasa-arvon toteutumista ei voi redusoida sukupuolten määrälliseen tasajakoon, on silti mahdollista, että miessukupuolen esiintyminen enemmistönä kantaa mukanaan piilosanomaa siitä, että miehet ovat tärkeämpiä kuin naiset.

Oppimateriaaleihin sisältyy vain vähäisesti sukupuolten tasa-arvoon ja sukupuolen moninaisuuteen liittyvää pohdintaa. Esimerkiksi oppilaanohjauksen materiaaleissa kehoitetaan oppilaita valitsemaan opiskelualansa omien taipumustensa mukaan, sukupuolistereotyyppioista vapaana. Teosten kuvitukset ja tekstien piilosanomien eivät kuitenkaan kaikin ajoin tue tätä sanomaa. Oppimateriaaleissa on kuitenkin myös sisältöjä, joissa sukupuolten tasa-arvo tai yhdenvertaisuuden periaatteet on hyvin huomioitu. Silti esimerkiksi opettajankoulutuksessa ja täydennyskoulutuksessa tulisi kiinnittää huomiota oppimateriaalien sukupuolikuvaan, jotta tasa-arvon rakentamiseen ja stereotyyppien purkamiseen annettaisiin valmiuksia.

Suortamo, M., Tainio, L., Ikävalko, E., Palmu, T. & Tani, S. (toim.) 2010. Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Tainio, L. 2012. Gender in Finnish school textbooks for basic education. In: T. Tolonen et al (eds) Cultural practices and transitions in education. London: Tufnell Press, pp. 211-225.

Tainio, L. & Teräs, T. 2010. Sukupuolijäsennys perusopetuksen oppikirjoissa. Raportit ja selvityksen 2010: 8. Helsinki: Opetushallitus
http://www.oph.fi/julkaisut/2010/sukupuolijäsennys_perusopetuksen_oppikirjoissa.

Sukupuolten tasa-arvo perusopetuksessa – yhdeksäsluokkalaisten osaamisesta ja asenteista

Tutkimusprofessori Ritva Jakku-Sihvonen

Oppimistulosten arviointi –yksikkö, Opetushallitus

ritva.jakku-sihvonen@oph.fi

Kaikkien aineiden oppimistulosten arvioinneissa osa pojista ja osa tytöistä saavuttaa erittäin hyviä tuloksia. Tässä paperissa esitellyt tulokset perustuvat osaamisen osalta pääosin keskiarvotietoihin, jotka ovat peräisin perusopetuksen 9.luokkalaisten oppimistulosten arvioinneista.

Oppimistulosten keskiarvotietojen perusteella näyttää siltä, että pojat saavuttavat fysiikassa ja joillakin matematiikan osa-alueilla tyttöjä parempia tuloksia. Ongelmallista on se, että sekä tyttöjen että poikien asenteet matematiikan ja fysiikan opiskelua kohtaan ovat varauksellisia. Silti sekä tytöt että pojat kokevat matematiikan hyödyllisenä oppiaineena. Pojat kokevat osaavansa matematiikkaa paremmin kuin tytöt. Pojat myös kokevat fysiikan opiskelun hyödyllisenä ja kokevat osaavansa sitä.

Tyttöjen oppimistulokset maantieteessä ja biologiassa ovat poikia parempia. Myös tyttöjen asenteet näitä oppiaineita kohtaan ovat myönteisempiä. Tytöt kokevat sekä biologian että maantiedon hyödyllisempänä oppiaineena kuin pojat. Tytöt myös arvioivat osaamistaan näissä aineissa myönteisesti.

Oppimistulosten arviointien mukaan kemiassa ei ole tyttöjen ja poikien välisiä eroja, ja tyttöjen ja poikien asenteet kemian opiskelua kohtaan olivat melko kielteisiä.

Tytöt menestyvät yleensä äidinkielessä ja toisessa kotimaisessa kielessä poikia paremmin. Myös tyttöjen asenteet erityisesti äidinkieleen on myönteisemmät kuin poikien.

Historiassa ja yhteiskuntaopissa on vain pieniä sukupuolten välisiä osaamiseroja oppiaineiden eri osa-alueilla. Pojat kokevat osaavansa historiaa ja pitävät siitä enemmän kuin tytöt. Pojat myös kokevat osaavansa yhteiskuntaoppia hivenen paremmin kuin tytöt. Sekä tytöt että pojat pitävät yhteiskuntaoppia hyödyllisenä oppiaineena.

Tytöt menestyivät poikia paremmin musiikin ja kuvataiteen oppimistulosten arvioinnissa. Tyttöjen kiinnostus musiikin opiskelua kohtaan on myönteisempää kuin poikien, mutta sekä pojat että tytöt suhtautuvat kriittisesti omiin musiikin taitoihinsa. Tyttöjen suhtautuminen kuvataiteeseen oppiaineena on myönteisempää kuin poikien. Tytöt myös kokevat kuvataiteen itselleen merkityksellisemmäksi aineeksi kuin pojat.

Käsityön osaamisen arvioinnissa tytöt menestyivät paremmin tekstiilityössä ja pojat paremmin teknisessä työssä. Tytöt menestyivät paremmin tuotteen valmistukseen ja suunnitteluun liittyvissä tehtävissä ja pojat paremmin teknologian ja työturvallisuuden osa-alueilla. Poikien asenteet käsityötä kohtaan ovat myönteisempiä kuin tyttöjen. Suurin ero tyttöjen ja poikien asenteissa on käsityön hyödyllisyyden osalta: pojat arvelevat tarvitsevansa käsityössä oppimiaan taitoja tulevaisuudessa enemmän kuin tytöt.

Vuoden 2010 liikunnan arvioinnissa vuonna 2010 tyttöjen ja poikien tuloksia arvioitiin kunto- ja liikehallintaindeksillä siten, että vuoden 2010 tuloksia verrattiin vuoden 2003 arviointiin. Sen mukaan tyttöjen indeksi on pysynyt lähes samana, mutta poikien on hivenen madaltunut: ero ei kuitenkaan ole merkittävä. Liikunnan tietokokeessa ei ollut tyttöjen ja poikien välisiä eroja. Poikien suhtautuminen koululiikuntaan on myönteisempää kuin tyttöjen. Pojista 78 prosenttia ja tytöistä 65 prosenttia arvioi pitävänsä koululiikunnasta. Vain 7 prosenttia oppilaista koki koululiikunnan vastenmieliseksi.

Koululaisten suhtautuminen sukupuolten tasa-arvoon on pääosin myönteistä. Silti peruskoulun 9.luokkalaiset ovat omaksuneet ympäröivän yhteiskunnan sukupuoleen liittyviä ennakkokäsityksiä. Etenkin osa pojista on omaksunut sellaisen miehen mallin, joka suuntaa myös heidän ammatinvalintaansa.

Sukupuolen arvelee vaikuttavan omaan ammatin valintaansa 37 prosenttia pojista ja 18 prosenttia tytöistä. Pojista 13 prosenttia ja tytöistä 6 prosenttia on sitä mieltä, että epätyypillinen ammatin valinta saattaa johtaa vaikeuksiin seurustelusuhhteissa.

Ruotsinkielisten koulujen pojat eivät ole yhtä voimakkaasti sidoksissa perinteisiin roolimalleihin kuin suomenkielisten koulujen pojat.

Tytöistä 76 prosenttia ja pojista 55 prosenttia kokee opinto-ohjauksen kannustaneen suuntautumaan taipumuksien mukaisiin valintoihin koulutuksessa.

Oppilaista 15 prosenttia on sitä mieltä, että pojat saavat matematiikan tunnilla opettajan huomiota enemmän kuin tytöt. Pojista 41 prosenttia ja tytöistä 15 prosenttia on sitä mieltä, että tytöt saavat kielten tunnilla enemmän opettajan aikaa kuin pojat.

Oppilaista reilusti yli puolet arvelee, että monille pojille kotitehtäviin keskittyminen on vaikeampaa kuin tytöille. Tytöistä lähes 40 prosenttia ja pojista lähes 20 prosenttia on sitä mieltä, että koulussa poikien opetuksen häiritsemistä katsotaan läpi sormien.

Tytöistä kolmannes ja pojista lähes puolet on sitä mieltä, että koulussa kiusataan oppilaita, jotka eivät käyttäydy sukupuolelleen tyypillisellä tavalla. Pojat näyttävät havainneen sukupuoleen perustuvaa kiusaamista vähän useammin kuin tytöt. Ruotsinkielisissä kouluissa on vähemmän niitä, jotka kokevat koulussa esiintyvän sukupuoleen perustuvaa kiusaamista. Pojista puolet ja tytöistä 90 prosenttia oli sitä mieltä, että homous ja lesbous eivät saa olla kiusaamisen aiheita.

Maailman terveysjärjestön tekemän tutkimuksen mukaan Suomessa 55 prosenttia pojista ja 65 prosenttia tytöistä pitää koulunkäynnistä. Pojat koulumenestyksestä riippumatta ovat lisänneet koulusta pitämistä. Sen sijaan hyvin menestyvien tyttöjen koulusta pitäminen laskee hiukan ja heikosti menestyvien tyttöjen koulusta pitäminen on selvästi laskussa. Liikunnan tutkimuksessa kävi ilmi, että 8 prosenttia tytöistä ja 16 prosenttia pojista pitää koulukäyntiä vastenmielisenä.

Yli 60 prosenttia oppilaista arvelee oppineensa sukupuolten tasa-arvoon liittyviä asioita kotona, oppitunneilla tai muualla koulun arkitoiminnassa. Tämä kokemus on vahva viesti siitä, että sukupuolten tasa-arvoon liittyvä oppiminen ja kasvu toteutuvat paitsi koulussa myös laajasti koko kasvuympäristössä.

Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa

Yliopistonlehtori, Kt, Lto Outi Ylitapio-Mäntylä
Lapin yliopisto
outi.ylitapio-mantyla@ulapland.fi

Neljävuotias tyttö on kiinnostunut tutkimaan leikkiauton rakennetta ja pyytää aikuiselta vasaraa ja ruuvimeisseliä. Kuusivuotias poika haluaa ommella itselleen vaaleanpunaisen pehmolelun. Lapset ovat usein avarakatseisia sukupuolen suhteen. He rikkovat sukupuolistereotyyppioita leikki- ja leluvalinnoillaan. Aikuinen usein asettaa rajoja tyttöjen ja poikien toimintaan stereotyyppisesti.

Sukupuoleen liittyviä rajoituksia luodaan varhaislapsuudessa kotona, sukulaisten luona, päiväkodeissa ja harrastuksissa. Sukupuoli on luokittelun peruste monille arjen toiminnoille. Leikkejä, harrastuksia, koulutusta ja ammatteja usein määritellään tyttöjen/naisten tai poikien/miesten toiminnoiksi. Sukupuoli ei saa rajoittaa tyttöjen ja poikien kiinnostuksen kohteita, eikä mahdollisuuksia valita erilaisia leikkejä tai osallistua erilaisiin toimintoihin. Tyttö saattaa olla kiinnostunut mäkihyppämisestä ja poika puolestaan leikkii mielellään kotileikissä hoivaten vauvanukkeja.

Tasa-arvokasvatus tulee aloittaa jo varhaiskasvatuksessa ja kasvattajien tulee nähdä avarakatseisesti lasten valinnat. Lapsille tulee antaa mahdollisuus tehdä erilaisia valintoja. Tapa katsoa, nähdä ja ohjata toisin ei synny helposti. Sukupuolittuneet käytännöt ja tavat toimia ovat usein juurtuneet aikuisten ajattelumalleihin. Tyttöjen ja poikien toimintaa ohjattaessa, kasvattaja voi olettaa, että hänen näkökulmansa on lastenkin näkökulma. Taustalla voi olla kehityspsykologinen näkemys siitä, että pienen lapsen ajattelu on vasta kehittymässä olevaa. Kuitenkin pienilläkin lapsilla on kertynyt kokemuksia, he ovat havainnoineet arjen elämään jo ennen kuin he edes osaavat ilmaista sanoilla kaikkia näkemäänsä ja kokemaansa. Ennen kouluikää pienet lapset pohtivat sukupuoleen liittyviä käytäntöjä, miettivät eroja ja erilaisuutta monesta näkökulmasta. Heille tulisikin antaa tilaa pohtia eroihin liittyviä kysymyksiä. Lapset ovat ajattelijoita ja aikuisen tulee antaa lapsille mahdollisuus pohtia elämään ja ihmisten kohtaamiseen liittyviä käytäntöjä sekä kyseenalaistaa toimintatapoja.

Keskustelu sukupuolesta johtaa usein vertailevaan vastakkaisajatteluun sekä syyllistämispuheeseen naisvaltaisesta päivähoitosta, josta erityisesti pojat kärsivät. Sukupuolisensitiivisessä varhaiskasvatuksessa ei syyllistetä ketään eikä ajatella stereotyyppisesti. Lapset tulee nähdä erilaisina toimijoina, jotka tulevat huomioiduksi yhdenvertaisina ja tasa-arvoisina riippumatta sukupuolesta, kansallisuudesta tai ihonväristä. Erilaisuudelle tulee olla tilaa yhteisössämme.